

Bruno Dobrić (ur.), *Carska i kraljevska mornarica u Puli i na Jadranu od 1856. do 1918. godine. Pomorskopovijesni i kulturnopovijesni prilozi – Die K.u.K. Marine in Pola und an der Adria: von 1856 bis 1918. Marine- und kulturhistorische Beiträge*, Pula: Društvo za proučavanje prošlosti C. i kr. mornarice »Viribus unitis«, 2014., 305 str.

Povodom stote obljetnice početka Prvoga svjetskoga rata u Puli je 2014. objavljena publikacija grupe autora *Carska i kraljevska mornarica u Puli i na Jadranu od 1856. do 1918. godine*. O povijesti Pule u spomenutom razdoblju tekstove su napisali Stanko Piplović, Dieter Winkler, Daniel Načinović, Zvonimir Freivogel, Vladimir Njegovan i Bruno Dobrić te preminuli Erwin Schatz i Branko Perović. Knjiga ima 305 stranica, 146 ilustracija, a tekst je dvojezičan – na hrvatskom i njemačkom jeziku. Izdavač je Društvo za proučavanje prošlosti C. i kr. mornarice »Viribus unitis« iz Pule, a izdana je kao druga knjiga biblioteke *Historia Histrae maritima*.

Bruno Dobrić, urednik izdanja, u uvodnom tekstu »Predgovor« (str. 10–15) ističe da se knjigom želi ispuniti praznine u povijesnoj memoriji brojnih građana Pule te gostiju koji posjećuju grad i upoznati ih s razdobljem kada je Pula bila glavna ratna luka Austro-Ugarske Monarhije. Prvi je članak Dietera Winkera, »Pula kao glavna ratna luka Monarhije« (16–35), u kojem autor čitatelja uvodi u razdoblje pulskog urbanog »rinascimenta«. Winker piše o komunalnom napretku Pule, kad je grad dobio plinsku uličnu rasvjetu, kad je otvorena tržnička zgrada, kad je prošao prvi električni tramvaj te kad je Pula željezničkom prugom spojena s Divačom. Od željezničkog kolodvora Winker započinje s čitateljem šetnju gradom u kojoj objašnjava nekadašnje i današnje stanje pojedinih građevina i njihove namjene. Ističe da se pokraj Katedrale nalazila zgrada Zapovjedništva, u današnjoj upravnoj zgradi brodogradilišta Uljanik smješten je bio Lučki admiralitet, a današnji Dom hrvatskih branitelja bio je Mornarički kasino. »Šetnja« se nastavlja prema brdu Zaro gdje se nalazio Hidrografski zavod Carske i kraljevske ratne mornarice, pa prema zatvoru, Mornaričkoj crkvi te naposljetku do Mornaričkog groblja, koji je »najdojmljivija baština iz vremena kad je Pula bila glavna austrougarska ratna luka«. Branko Perović u članku »U Višku bitku 1866. godine austrijska flota krenula je iz okolice Pule« (36–45) u kratkim crtama opisao stanje talijanske i austrijske flote prije te gubitke nakon bitke. Talijanski zapovjednik Carlo Pellion conte di Persano bio je, kako Perović piše, »dobar pomorac, ali bez smisla za ratovanje, nedostatno odlučan i previše oprezan«. Autor je također istaknuo da je austrijska flota pod zapovjedništvom kontraadmirala Wilhema von Tegetthoffa bila usidrena u Fažanskom kanalu, koji je bio uređen kao vanjsko sidrište glavne ratne luke u Puli, kad je krenula prema Visu. U sljedećem tekstu istog autora, »Ratni brodovi izgrađeni u Carskom i kraljevskom pomorskom arsenalu« (46–53), prikazan je razvitak gradnje brodova i podmornica u glavnoj ratnoj luci Monarhije. Perović je istaknuo kako je od 1909. građeno 18 podmornica, od kojih je devet dovršeno, kao nova vrsta brodova i vrhunskih tehnoloških dostignuća toga vremena. Dieter Winkler u članku »Hidrografski zavod u Puli« (54–75) istaknuo je da je unatoč skromnim financijskim sredstvima Carska i kraljev-

ska mornarica ostvarila puno važnih znanstvenih otkrića. U prvom dijelu opisuje povijesni razvoj Hidrografskog zavoda u prostornom i organizacijskom smislu, dok u drugom dijelu autor pruža uvid u nekoliko posebnih znanstvenih djelatnosti Zavoda, pa tako ističe da je voditelj Mornaričke zvjezdarnice, Johann Palisa, na nebu iznad Pule otkrio 28 planetoida i jedan komet.

O brodovima Carske i kraljevske mornarice na misijskim putovanjima pisao je Dieter Winkler u tekstu »Iz Jadrana u daleki svijet« (76–89). U kratku je sažetku inozemnih putovanja autor spomenuo imena brodova i njihove karakteristike, vrijeme i mjesta putovanja te kapetane. Winkler kao zaključak navodi da su inozemna i misijska putovanja, ali i njihove pripreme i opremanja, pulske luci otvorila vrata u svijet. »Austrougarski fortifikacijski sustav Pule« (90–103) naslov je članka Stanka Piplovića u kojem je spomenuo neke važnije tvrđave, plan izgradnje prstena samostalnih utvrda. Istaknuo je da su se tvrđave razvitkom industrije i tehnologije morale prilagođavati i nadograđivati te su se tako u početcima kao građevinski materijali tvrđava javljali kamen i opeka da bi s vremenom prevladali armirani beton i čelik. Daniel Načinović u tekstu »Mornarički kasino – labirint carsko-kraljevskih uspomena« (104–121) piše o zgradi koja je namijenjena »poticanju društvenosti i duhovnog života« u kojoj su se priređivale glazbene i kazališne večeri te nastava plesa. U nastavku članka Načinović je čitatelja odveo u obilazak građevine od pedesetak raznih prostorija opisujući ih. U sljedećem se tekstu istog autora, »Gospina lađa iz četvrti sv. Polikarpa« (122–133), čitatelja upoznaje s trobrodnom Mornaričkom crkvom Gospe od Mora na Stoji. Bruno Dobrić, Zvonimir Freivogel, Vladimir Njegovan i Branko Perović napisali su članak »Značajni časnici C. i kr. mornarice koji su živjeli u Puli« (134–147) u kojem su objavili biografije znamenitih osoba. U kraćim ili dužim bilješkama autori su pripremili crtice iz života viceadmirala Wilhelma von Tegetthoffa, admirala grofa Rudolfa Montecuccolija, admirala Antona Hausa, admirala Maksimilijana Njegovana, viceadmirala Miklósa Horthyja de Nagybánya, kapetana bojnoga broda Janka Vukovića Podkapelskog, poručnika bojnoga broda Gottfrieda von Banfielda, kapetana broda Dušana pl. Preradovića, astronoma Johanna Palise, skladatelja Franza Lehára, kapetana fregate Georga Rittera von Wolffa, viceadmirala Hansa Bircha Freiherra von Dahlerupa i viceadmirala nadvojvode Ferdinanada Maximiliana. Slijede dva teksta Erwina Schatza u kojima donosi biografije dvojice istaknutih zapovjednika Carske i kraljevske mornarice, »Zapovjednik C. i kr. mornarice admiral Maximilian Freiherr von Sterneck u Puli« (148–157) i »Kapetan korvete Georg Ritter von Trapp, podmornički zapovjednik« (158–167). U prvom tekstu ističe da je von Sterneckov vrhunac vojno-pomorskog zalaganja bila bitka kod Visa gdje je »neprijatelju zadao teške gubitke« i za koju je dobio vojna odličja Marije Terezije. Na dužnosti vojnog zapovjednika luke Pula pored vojnih obveza bio je aktivan u socijalnom i humanitarnom pogledu. U drugom je tekstu Schatz napisao kratku biografiju poznatog podmorničkog zapovjednika Georga Rittera von Trappa čija je obitelj nakon emigracije u SAD postala poznata i kao Trapp Family Singers. Razvojem tehnologije mornarici postaju sve važniji zrakoplovi i podmornice, a o njihovoj primjeni u glavnoj ratnoj luci Monarhije piše Zvonimir Freivogel u dvama člancima, »C. i kr. podmornice izgrađene u Puli« (168–179) i »C. i kr. pomorsko zrakoplovstvo« (180–185). Autor je istaknuo da su tijekom

Prvog svjetskog rata austrougarske podmornice uspjele potopiti 108 trgovačkih brodova te potopiti i oštetiti niz protivničkih ratnih brodova, a da velike zasluge u tome imaju i podmornice građene, popravljane, ili sastavljane u Puli. U članku o zrakoplovstvu Freivogel napominje da je austrougarska mornarica vrlo rano spoznala značaj i mogućnosti hidroplana, posebice u izvidničke svrhe te u kratkim crtama opisuje razvoj zrakoplovstva u Puli. Zvonimir Freivogel u članku »Crtice iz Prvog svjetskog rata u Puli i na Jadranu« (186–205) ističe događaje poput potapanja krstarice Zente, potapanja francuske podmornice Curie, torpediranja francuskog zastavnog broda Jean Bart, bombardiranja talijanske obale, gubitka podmornice U 12, pobune mornara u Boki kotorskoj 1918., potonuća bojnog broda klase Tegetthoff, Szent Istvána... Isti je autor pripremio i članak »Potapanje bojnog broda »Viribus Unitis« u pulskoj luci 1. studenog 1918.« (206–217) u kojem opisuje događaje oko potapanja admiralskog broda u doba »međuvlašća«, o kojem postoji niz legendi i prepirki među povjesničarima. »Mornarička knjižnica i izdavaštvo C. i kr. mornarice u Puli« (218–229) naslov je članka u kojemu Bruno Dobrić piše da je od samog osnutka znanstvena i stručna knjižnica bila namijenjena potrebama mornarice, »njezino središnje sabiralište knjiga i periodike s područja pomorstva i znanosti koje se primjenjuju u pomorstvu«. Autor ističe da je danas knjižnica svjetsko kulturno dobro ne samo zbog rijetkih primjeraka knjiga već i zbog njezine pomorsko-znanstvene obuhvatnosti i relevantnih publikacija s tog područja iz svih zemalja svijeta. U posljednjem se dijelu teksta Dobrić posvetio izdavaštvu Carske i kraljevske mornarice u Puli. Članak Daniela Načinovića, »Proljetna šetnja Mornaričkim grobljem, najtajnovitijim mjestom u Puli« (230–239), književni je opis spomen-groblja na kojem »počiva dio pulskog 19. stoljeća«, a zahvaljujući dostupnim matičnima knjigama znamo za otprilike 11 tisuća imenom poznatih pokojnika. Isti je autor pripremio tekst pod naslovom »Život na brodu: Onaj slavni carsko-kraljevski mozzo« (240–249) posvećen brodskim posluživačima nazivanim još i »mali od palube i foguna«, »brodski mali«, ili jednostavno »mozzo«. Autor je naglasio da se na pulsko školovanje za »mozze« nisu smjeli prijavljivati sinovi iz uglednih obitelji, a da je škola bila znatna pomoć za obitelji iz kojih su mladići dolazili, pogotovo iz manjih, udaljenih mjesta. U radu se »Fotografi u službi Carske i kraljevske ratne mornarice« (250–257.) Dietera Winklera ističe da je najstarija poznata fotografija austrijskog broda fregate Novare iz 1854. godine. Na brodovima i u Puli bila je na snazi zabrana snimanja luke, krajolika, zgrada, utvrda i područja ratne luke, dok je djelomice bilo dopušteno fotografiranje samo uz pristanak vojnih vlasti. Autor ističe da se bez obzira na zabrane, ipak privatno snimalo. Winkler napominje kako je kod kasnijih plovbenih misija ratne mornarice postalo uobičajeno da se svaki put po jedan časnik pošalje na tečaj fotografije.

U posljednjem dijelu knjige, naslovljenom »Prilozi«, mogu se naći citati iz uspomena književnika koji su živjeli u Puli: Franza Karla Ginzkeya, Paule von Preradović i Mije Mirkovića (258–273), vodič za posjetitelje Pomorskog arsenala iz 1915. godine (274–281) i popis brodova te drugih plovila sagrađenih u pulskom Arsenalu za Carsku i kraljevsku ratnu mornaricu do 1918. godine koji je sastavio Dieter Winkler (282–285). Na samom se kraju knjige nalazi »Izbor iz literature« (286), »Kazalo osobnih imena« (292–297), »Kazalo mjesta« (297–300) i »Riassunto« (301–305).

Nakon što je knjiga pročitana stječe se dojam da je napisana na pomalo nostalgičan način, gdje se čezne za lijepim prošlim vremenima budući da je u knjizi naglašena samo ona ljepša strana doba kada je Pula bila glavnom ratnom lukom Austro-Ugarske Monarhije. No, knjiga je svakako doprinos valorizaciji pulske pomorske i brodograditeljske tradicije, a posebnu kvalitetu daje njezina dvojezičnost.

Željko Cetina